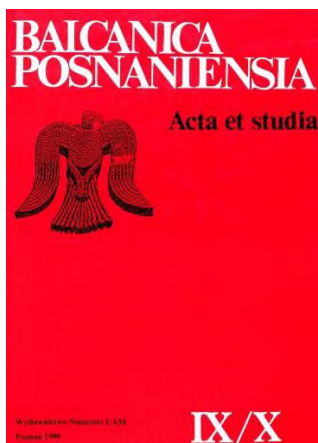

Stępnia Władysław, *Albania a konflikt Tity ze Stalinem*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1999, t. 9–10, s. 223–238.

<https://doi.org/10.14746/bp.1999.9-10.17>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54633>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

ALBANIA A KONFLIKT TITY ZE STALINEM

WŁADYSŁAW STĘPNIAK

ABSTRACT. Stępnia Władysław, *Albania a konflikt Tity ze Stalinem* (Albania and Tito's conflict with Stalin). Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, IX/X, Poznań 1999. Adam Mickiewicz University Press, pp. 223-238. ISBN 83-232-0867-0. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

Władysław Stępnia, Instytut Historii Uniwersytetu Warszawskiego (Institut of History, Warsaw University), ul. Krakowskie Przedmieście 27, 00-071 Warszawa, Polska-Poland.

Zasadniczą przyczyną konfliktu Komunistycznej Partii Jugosławii z Biurem Informacyjnym Partii Robotniczych i Komunistycznych (Kominformem)¹ była rozbieżność ocen dotyczących roli Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w wyzwoleniu i budownictwie socjalistycznym państw demokracji ludowej. Stalin starał się wykorzystać osiągnięcia wojenne ZSRR do bezwzględnego podporządkowania własnym koncepcjom politycznym i ideologicznym rozwoju tych państw. Jego próba wyeliminowania Tity jako najpoważniejszego oponenta była bezpośrednią przyczyną wybuchu konfliktu, który trwał w latach 1948-1953 i obejmował swym zakresem szereg problemów ideologicznych, ekonomicznych, wojskowych i zagadnień polityki zagranicznej ZSRR i państw demokracji ludowej².

¹ Konfliktowi temu poświęcono już w literaturze światowej stosunkowo wiele opracowań, m.in.: H.F. Armstrong, *Tito and Goliath*, London 1951; R. O. Freedman, *Economic Warfare in the Communist Bloc. A Study of Soviet Economic Pressure against Yugoslavia, Albania and Communist China*, New York 1950; G. W. Hoffman, F. W. Neal, *Yugoslavia and the New Communism*, New York 1962; A. R. Johnson, *The Transformation of Communism Ideology: The Yugoslav Case 1945-1953*, Cambridge, Massachusetts and London 1972; B. Pribećević, *Sukob Komunističke Partije Jugoslavije i Kominforma*, Beograd 1972; R. Radonjić, *Sukob KPI sa Kominformom i društveni razvoj Jugoslavije 1948-1950*, Zagreb 1975; Č. Štrbac, *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja. Sukob KPI i Informbiroa*, Beograd 1975; A. B. Ulam, *Titoism and Cominform*, Connecticut 1971; C. P. VcVicker, *Titoism. Pattern for International Communism*, New York 1957.

² W. Stępnia, *Polityka zagraniczna Jugosławii w latach 1948-1950*, Łódź 1976, mps w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, s. 1-59, 140-194, 241-252.

W ocenach komunistów jugosłowiańskich, po zakończeniu II wojny światowej, dzięki zwycięstwom rewolucji w ich kraju oraz w Albanii, jak i wyzwoleniu Bułgarii, Rumunii i Węgier przez Armię Czerwoną, powstały warunki pozwalające na ułożenie stosunków między państwami tej części Europy na nowych zasadach. Zapewnić miały one trwałą przyjaźń i harmonijną współpracę między nimi. Zagwarantować im pokój i bezpieczeństwo. Urzeczywistnienie tych założeń wymagało w pierwszym rzędzie znalezienia nowej płaszczyzny w stosunkach między państwami bałkańskimi, która pozwoliłaby na zlikwidowanie wielowiekowych konfliktów i doprowadzenie do stworzenia odpowiednich form ich jednności. Komuniści bałkańscy w tym przypadku często nawiązywali do idei federacji bałkańskiej. Byli głęboko przekonani, że doniosłe znaczenie dla rozwoju tej idei posiadają wydarzenia w ich kraju. Pierwsza sesja Antyfaszystowskiej Rady Wyzwolenia Narodowego Jugosławii (AVNOJ) w Bihaću w listopadzie 1942 roku przyjęła opracowane przez Titę³ zasady rozwiązywania kwestii narodowościowej. Wytyczone wtedy koncepcje doprowadziły do proklamowania na II sesji AVNOJ w Jajce w 1943 roku ustroju federalcyjnego w Jugosławii⁴. W ten sposób, zdaniem przywódców jugosłowiańskich, już sama federacyjna Jugosławia stała się federacją bałkańską łączącą pięć narodów⁵. Fakt ten, połączony ze znaczeniem walki narodowowyzwoleńczej prowadzonej po stronie aliantów, posiadaniem znacznej siły militarnej i politycznej, czynił z Jugosławii lidera uczestniczących w wojnie grupy państw bałkańskich i punkt centralny, wokół którego mogłaby się urzeczywistniać idea federacji bałkańskiej i to nawet na drodze przyjmowania nowych członków do istniejącej już federacji jugosłowiańskiej⁶.

Najważniejszym partnerem Jugosławii na Bałkanach była Bułgaria, której status prawno-międzynarodowy po przegranej wojnie długo nie pozwalał na realizację tak daleko posuniętych planów politycznych. Mimo znacznej aktywności dyplomacji jugosłowiańskiej i bułgarskiej oraz współpracującej z nimi w tej sprawie radzieckiej, plany federacyjne zostały zawieszone na przełomie 1944/1945 roku⁷. Pod wpływem negatywnego stanowiska państw zachodnich (Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii) Tito 12 stycznia 1945 roku oświadczył przedstawicielowi Brytyjskiej Misji Wojskowej, iż utworzenie federacji bułgarsko-jugosłowiańskiej jest nie na czasie, z tym że Jugosławia zainteresowana jest zawarciem w możliwie najbliższym okresie federacji z Albanią⁸.

³ *KPJ i makedonskoto nacionalno vprašanje. Zbornik na dokumenti, govori i statei od rakovoditele na KPJ po makedonskoto nacionalno vprašanje*, Skopje 1949, s. 16-24.

⁴ *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd 1963, s. 397.

⁵ M. Pijade, *Izabrani govori i članci 1948-1949*, Beograd 1950, s. 256.

⁶ P. Shoup, *Communism and the Yugoslav National Question*, New York 1968, p. 124.

⁷ W. Stepniak, op. cit., s. 12.

⁸ *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1 1945*, Volume V. Europe, Washington 1967, p. 1305.

W sytuacji, gdy i rząd radziecki zwrócił się do rządu jugosłowiańskiego o przerwanie jugosłowiańsko-bułgarskich rozmów na temat federacji⁹ ścisła współpraca z Albanią była jedyną dostępną płaszczyzną realizacji nowatorskich koncepcji politycznych Tity i jego współpracowników. Pamiętać przy tym należy, że w czasie drugiej wojny światowej, działając z polecenia III Międzynarodówki Komunistycznej Komunistyczna Partia Jugosławii okazała dużą pomoc komunistom albańskim w zorganizowaniu ich partii i prowadzeniu walki narodowowyzwoleńczej. W jej to m.in. wyniku Albania okazała się jedynym krajem europejskim, na terytorium którego, nie licząc krótkiego incydentu związanego z lądowaniem oddziału wojsk brytyjskich, nie wkroczyły armie sojusznicze. Dwie dywizje albańskie uczestniczyły przy tym w wyzwolaniu Jugosławii¹⁰. Zapoczątkowana w czasie wojny praktyka organizowania oddziałów partyzanckich, wojska narodowowyzwoleńczego oraz struktury władzy ludowej według wzorów jugosłowiańskich, kontynuowana była w okresie powojennym¹¹.

Oba państwa współpracowały z sobą ściśle na arenie międzynarodowej. Jugosławia jako pierwsza uznała rząd albański 28 kwietnia 1945 roku, a 9 lipca 1946 roku podpisała z nim traktat sojuszniczy. Przejęła na siebie obowiązek reprezentowania interesów Albanii w państwach trzecich¹², odgrywając przy tym doniosłą rolę w obronie tychże interesów w czasie obrad paryskiej konferencji pokojowej¹³. Wyrazem bliskości stosunków łączących te dwa państwa był fakt, że Jugosławia pośredniczyła nawet w przejmowaniu przez Albanię reparacji wojennych¹⁴.

Nie będzie dziwił w świetle powyższego fakt, że proces zbliżania, a nawet ujednolicania form życia państwowego, objął także jugosłowiańsko-albańskie stosunki gospodarcze, regulowane 24 umowami¹⁵. Na mocy tych umów wprowadzono m.in. koordynację planów gospodarczych, unię celną oraz unifikację waluty. Utworzono kilka towarzystw akcyjnych oraz wspólny bank. Albania często otrzymywała od Jugosławii bezprocentowe kredyty, które stanowiły z reguły większą część jej budżetu rocznego¹⁶.

Zdaniem Jugosłowian ich stosunki gospodarcze z Albanią były pierwszymi w historii, z których wyrugowano kapitalistyczne zasady. Handel między Jugosławią

⁹ E. Kardelj, *Secanja. Borba za priznanje i nezavisnost Nove Jugoslavije 1944-1957*; Beograd 1980, s. 103.

¹⁰ K. Frasherri, *The History of Albania. A Brief Survey*, Tirana 1964, pp. 321-323.

¹¹ V. Dedijer, *Jugoslovensko-albanski odnosi (1939-1948). Na osnovu službenih dokumenta, pisma i drugog materijala sredin i obradio...*, Beograd 1949, s. 156.

¹² *Bela knjiga o neprijateljskoj politici Vlade Narodne Republike Albanije prema Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslavije*, Beograd 1961, s. 34.

¹³ Z. Rutyna, *Jugosławia na arenie międzynarodowej 1943-1948*, Warszawa 1981, s. 283-286.

¹⁴ *Bela knjiga...*, op. cit., s. 34.

¹⁵ Tamże, s. 133-135.

¹⁶ Kredyt przyznany Albanii przez Jugosławię przewyższał budżet Macedonii czy Czarnogóry i wynosił 3 miliardy dinarów (60 milionów dolarów) stanowiąc 56,73% budżetu Albanii. Kredyt z 1947 roku wynosił zaś 2 miliardy dinarów (40 milionów dolarów). Szerzej: M. Perović, *Ekonomski odnosi Jugoslavije i Albanije (1947-1948)*, Beograd 1951, s. 169-171.

i Albanią prowadzono bowiem na podstawie cen produkcji istniejących w każdym z tych krajów, a nie na podstawie cen obowiązujących na rynkach światowych. Różnice między tymi cenami Albania pokrywała ze specjalnego funduszu utworzonego z kredytów jugosłowiańskich¹⁷.

W Albanii pracowało 500 jugosłowiańskich specjalistów, a w szkołach jugosłowiańskich kształciło się 2 000 Albańczyków. Trzydziestu profesorów i nauczycieli jugosłowiańskich organizowało w tym kraju szkoły i instytuty naukowe¹⁸. Jugosławia przekazała Albanii kilka fabryk spożywczych i tekstylnych, centralę telefoniczną oraz drukarnię. By ten obraz stosunków bilateralnych był pełny, należy jeszcze dodać, że dzieci albańskie uczyły się obowiązkowo języka serbochorwackiego, a w urzędach – obok portretów Stalina i Hołdy, premiera Albanii – wisiały także portrety Tity.

Tak ścisły rozwój stosunków jugosłowiańsko-albańskich doprowadzić miał z czasem do połączenia się tych państw. Czynnikiem cementującym federację miało być rozwiązanie problemu albańskiej mniejszości w Jugosławii¹⁹. Rejon autonomiczny Kosowa i Metohji miał zostać połączony z Albanią, która stałaby się kolejną republiką wchodzącą w skład federacji jugosłowiańskiej. M. Dżilas podaje, że między rządami Jugosławii i Albanii w powyższej sprawie zawarto „w zasadzie” porozumienie²⁰.

Rozwojowi stosunków jugosłowiańsko-albańskich towarzyszyła niezwykle zaćięta walka wewnętrzna pomiędzy dwiema frakcjami Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Albanii: Envera Hołdy i Koczi Dzodze²¹. Zwolennikiem integracji z Jugosławią był K. Dzodze, sekretarz organizacyjny partii oraz minister spraw wewnętrznych. Posiadał on bardzo mocną pozycję polityczną i dzięki poparciu komunistów jugosłowiańskich faktycznie przewyższał wpływy i znaczenie samego sekretarza generalnego KPA E. Hołdy. Polityka Dzodze wywoływała silną opozycję przeciwko jednostronnemu wiązaniu się z Jugosławią. Próba rozbicia tej opozycji na przełomie 1947 i 1948 roku miała stworzyć warunki, w których Tito i Dzodze mogliby ogłosić federację względnie zapowiedź federacji.

Do rozłamu w KC KPA doszło w czasie opracowywania Planu Pięcioletniego, kiedy to kierujący sprawami gospodarczymi Nako Spiru wystąpił z żądaniem samodzielnego rozwoju Albanii²². W świetle zawartych uprzednio porozumień jugosłowiańsko-albańskich, w tym układu o koordynacji planów gospodarczych, unii celnej

¹⁷ V. Dedijer, *Izgubljena bitka J. V. Staljina*, Sarajevo 1969, s. 268.

¹⁸ *Bela knjiga...*, op. cit., s. 34.

¹⁹ H. F. Armstrong, op. cit., s. 233. Federativna Narodna Republika Jugoslavije. Savezni Zavod za statistiku. Konačni rezultati popisa stanovništva od 15 marta 1948 godine. Vol. IX: Stanovništvo po nacionalnosti, s. XIV.

²⁰ M. Dżilas, *Rozmowy ze Stalinem*, Paryż 1962, s. 100.

²¹ V. Dedijer, *Jugoslovensko-albański odnosi (1939-1948)*, Beograd 1949, s. 195.

²² J. R. Nowak, *Albania, (w:) Europejskie kraje demokracji ludowej 1944-1948*, Warszawa 1972, s. 37.

czy ujednolicenia waluty, postawa Spiru była wyrazem otwartego buntu²³. Spiru nie znalazłszy szerszego poparcia, stojąc w obliczu wydalenia z partii, w listopadzie 1947 roku popełnił samobójstwo. Nastąpiło po tym dalsze zbliżenie jugosłowiańsko-albańskie. W końcu 1947 roku KC KPA podjął decyzję o organizacyjnym połączeniu armii albańskiej z jugosłowiańską²⁴.

Bez dostępu do źródeł radzieckich nie można jednoznacznie stwierdzić czy Stalin popierał ideę połączenia się Jugosławii z Albanią. Przywódca radziecki odmawiał przyjęcia delegacji KC KPA w Moskwie, zadowolając się informacjami otrzymywanymi od Tity i ambasady radzieckiej w Tiranie. Godził się nawet na to, by pomoc radziecką Albania otrzymywała za pośrednictwem Jugosławii²⁵. Kontynuacją tej polityki było niezaproszenie Albańskiej Partii Komunistycznej do Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych i Robotniczych. Stalin w końcu nie wymagał, by Jugosławia konsultowała się z nim w sprawach swej polityki albańskiej. Świadczy to, że nie miał większych zastrzeżeń do tej polityki, lub że była mu ona obojętna. Jednak w aspekcie całokształtu bałkańskiej działalności Tity w drugiej połowie 1947 roku organizacyjne połączenie armii albańskiej z jugosłowiańską wywołało u niego poważne wątpliwości.

W końcu grudnia 1947 roku Tito otrzymał telegram podpisany przez Stalina wzywający „kogoś” z Biura Politycznego KC KPI, „w miarę możliwości Dżilasa”, do przybycia do Moskwy. Telegram ten osobiście wręczył Ticie ambasador radziecki w Belgradzie A. M. Lawrentijew. Po śmierci N. Spiru wystąpiły pewne komplikacje w stosunkach jugosłowiańsko-albańskich. Wydaje się, że wezwanie to dotyczyło Albanii o tyle, o ile sytuacja w tym kraju wiązała się z sytuacją w Grecji, gdzie 23 grudnia powstał powstańczy rząd Markosa-Vafiadisa. Decyzja połączenia organizacyjnego armii jugosłowiańskiej z armią albańską mogła być jednym z etapów przygotowań do uznania tego rządu przez Albanie. Dżilas do Moskwy wyjechał 8 stycznia 1948 roku, a na rozmowę do Stalina zaproszony został zaraz po przyjeździe w dniu 12 stycznia. Uczestniczył w niej także W. Mołotow. Źródła jugosłowiańskie podają, że wyłącznym tematem tej rozmowy były stosunki jugosłowiańsko-albańskie. Stalin miał w niej zaakceptować politykę Jugosławii wobec tego kraju, stwierdzając nawet: „... Rząd ZSRR nie ma żadnych pretensji w stosunku do Albanii, Jugosławia może ją połączyć, kiedy tylko zechce...”²⁶. Gdy Dżilas protestował, mówiąc że chodzi tu wyłącznie o serdeczne, przyjacielskie stosunki między dwoma krajami, Mołotow mu odpowiedział: „... Przecież to jest to samo”²⁷. Stalin zaproponował, by Dżilas przygotował telegram dla Tity, w którym on wyraża pozytywną opinię o polityce Jugosławii wobec Albanii. Dżilas w sformułowaniu projektu tego telegramu był bardzo ostrożny i w efekcie nie został on do Tity wysłany.

²³ Tamże.

²⁴ S. Vukmanović-Tempo, *Revolucija koja teče. Memoari. Knjiga 2*, Beograd 1971, s. 45.

²⁵ V. Dedijer, *Josip Broz Tito. Prilozi za biografiju*, Beograd 1953, s. 449.

²⁶ Tamże, s. 497, (M. Džilas, op. cit., s. 109).

²⁷ Tamże.

Jugosłowianie, nie przeczuwając jeszcze niczego złego, musieli się poczuć zachęceni do zaktywizowania swej polityki wobec Albanii, skoro odbyte w lutym 1948 roku VIII Plenum KC KPA potępiło działalność przeciwników orientacji projugosłowiańskiej: N. Spiru, jego żony L. Belishowej i szefa Sztabu Generalnego Armii Albańskiej M. Shehu za sabotowanie dążeń do integracji z Jugosławią. E. Hodża został zmuszony do złożenia samokrytyki. Belishowa i Shehu usunięci zostali natomiast z Komitetu Centralnego²⁸. Po pewnym czasie doszło do zawarcia porozumienia między rządami jugosłowiańskim i albańskim w sprawie wysłania do Albanii dwóch dywizji jugosłowiańskich. Wywołało to ostrą reakcję strony radzieckiej. Mołotow wysłał do Tity telegram, w którym żądał natychmiastowego anulowania tej decyzji, grożąc w przypadku odmowy jawnym zerwaniem²⁹. Obie strony nie miały jeszcze pełnej świadomości, że zerwanie to jest już bardzo bliskie. Jugosłowianie byli nieco zdziwieni tą reakcją, tym bardziej że na terytorium Albanii stacjonował już pułk lotnictwa jugosłowiańskiego, a o wysłanie dwóch dywizji piechoty prosił E. Hodża w obawie, że południowa część jego kraju może zostać zaatakowana przez wojska greckie.

Zbiegło się to w czasie z niefortunnym wystąpieniem G. Dymitrowa na konferencji prasowej w Bukareszcie, po podpisaniu bułgarsko-rumuńskiego traktatu sojuszniczego, co nastąpiło 15 stycznia 1948 roku. Na wspomnianej konferencji prasowej Dymitrow, odpowiadając na pytanie, które dotyczyło pogłosek o planach federacji w Europie Wschodniej stwierdził, że jest to problem przedwczesny. Dodał jednak, że gdy to zagadnienie stanie się aktualne, to narody Rumunii, Bułgarii, Jugosławii, Albanii, Czechosłowacji, Polski oraz Grecji zadecydują czy powstanie federacja, czy konfederacja³⁰. Po raz pierwszy moskiewska „Prawda” opublikowała tę wypowiedź 23 stycznia, lecz 28 tegoż miesiąca powróciła do niej ponownie, stwierdzając, że państwom demokracji ludowej nie jest potrzebna problematyczna federacja czy unia celna³¹. Tito i Dymitrow wyraźnie nie

²⁸ J. R. Nowak, *Albania*, op. cit., s. 38-39.

²⁹ V. Dedijer, *Josip Broz Tito...*, s. 497; M. Džilas, op. cit., s. 109.

³⁰ Na tej konferencji prasowej Dymitrow na pytanie: „... Mówi się o bliskim utworzeniu federacji bałkańskiej. Sprawa dotyczy federacji narodów bałkańskich i federacji całych obszarów Wschodniej i Południowo-Wschodniej Europy, która obejmuje także Węgry, Czechosłowację i Polskę. W wypadku utworzenia takiej organizacji, czy będą mogły wejść do niej i inne kraje?” ... odpowiedział następująco: „... Problem federacji czy konfederacji jest dla nas problemem przedwczesnym. Nie znajduje się on na porządku dziennym i dlatego nie był przedmiotem dyskusji na naszej konferencji. Kiedy problem dojrzeje, a bezwarunkowo dojrzeje, wtedy nasze narody, narody demokracji ludowej – Rumunii, Bułgarii, Jugosławii, Albanii, Czechosłowacji, Polski i Grecji – zapamiętajcie, i Grecji – rozwiążą go... One są tymi, które zadecydują o tym co ma być: federacja czy konfederacja, i kiedy oraz jak zostanie ona utworzona. Ja mogę powiedzieć, że to co obecnie robią nasze narody w olbrzymiej mierze ułatwia rozwiązanie tego problemu w przyszłości”. („Prawda”, 23 I 1948).

³¹ Artykuł „Prawdy” z 28 stycznia 1948 roku: „... Wielu czytelników z ZSRR zwróciło się do redakcji „Prawdy” z pytaniami, których sens sprowadza się do rzeczy następującej: czy opublikowanie oświadczenia Dymitrowa w „Prawdzie” oznacza, że redakcja „Prawdy” solidaryzuje się ze stanowiskiem Dymitrowa w sprawie celowości organizowania federacji krajów bałkańskich i naddunajskich, z włącze-

spostreśli zmian w polityce Stalina w stosunku do państw tej części politycznej Europy³².

Stalin przez długi okres nie miał jasno określonej koncepcji politycznej organizacji państw „bloku wschodniego”. Wydaje się nawet, że problematyką tą nie interesował się zbyt, polegając na działalności W. Mołotowa w tym zakresie. Gdy poczuł się zaskoczony działalnością Tity i Dymitrowa, przystąpił do przeciwdziałania w przekonaniu, że bez trudu zaprowadzi w Europie Wschodniej porządek. Na Titę zwrócił uwagę szczególną, słusznie dostrzegając w nim potencjalnego oponenta. Nie sądził jednak, że Tito będzie w stanie przeciwstawić się jego woli. O zlekceważeniu Tity świadczy następujący fragment wypowiedzi N. S. Chruszczowa zaczerpnięty z jego tajnego referatu wygłoszonego na XX Zjeździe KPZR: *Pamiętam pierwsze dni sztucznego wywiązywania konfliktu pomiędzy Związkiem Radzieckim i Jugosławią. Pewnego dnia, gdy przybyłem z Kijowa do Moskwy, wezwano mnie do Stalina, który pokazując mi kopię pisma niedawno wysłanego do Tity, powiedział: „Widzieliście to?” Nie czekając na moją odpowiedź oświadczył: „Wystarczy, że kiwnę swoim małym palcem i Tito zniknie. Padnie...”*³³.

Dla Envera Hodży i grupy komunistów albańskich, przeciwnych zakusom politycznym Tity wobec ich kraju, jego konflikt ze Stalinem był zarówno wydarzeniem nieoczekiwanym, jak i zbawczym. To, co Stalin uczynił niemalże na wstępie, było zablokowaniem możliwości przeprowadzenia federacji jugosłowiańsko-albańskiej. Stało się to w trakcie trójstronnej konferencji radziecko-bułgarsko-jugosłowiańskiej, która odbyła się na Kremlu w dniu 10 lutego 1948 roku. Tito, mimo wyraźnego wezwania Stalina, w konferencji tej nie wziął udziału. Obawiał się bowiem, że może ze Związku Radzieckiego już nie wrócić. Zastępował go Edward Kardelj, którego partnerami ze strony radzieckiej byli Stalin i Mołotow, a ze strony bułgarskiej Dymitrow, Kolarow i Kostow.

Konferencję tę rozpoczął Mołotow stwierdzeniem, że między ZSRR z jednej strony a Jugosławią i Bułgarią z drugiej występują poważne rozbieżności. Dotyczyły one traktatu o przyjaźni, zawartego między Bułgarią i Jugosławią, oświadczenia Dymitrowa o federacji państw Europy Wschodniej oraz jugosłowiańskiej polityki

niem Polski, Czechosłowacji i Grecji oraz o konieczności stworzenia unii celnej między nimi. W związku z tym redakcja „Prawdy” uważa za konieczne dać następujące oświadczenie: po pierwsze „Prawda” nie mogła na swoich szpaltach nie opublikować oświadczenia towarzysza Dymitrowa, które było publikowane w prasie innych krajów, przy czym jest zrozumiałym, że „Prawda” nie mogła wnieść żadnych zmian do tego oświadczenia, po drugie, nie oznacza to, że redakcja „Prawdy” solidaryzuje się z towarzyszem Dymitrowem w problemie federacji i unii celnej wyżej wymienionych krajów. Przeciwnie, redakcja „Prawdy” uważa, że tym krajom nie jest potrzebna problematyczna i wymyślona federacja czy konfederacja, ani unia celna, lecz utrwalenie i obrona swojej niezawisłości i suwerenności drogą mobilizacji i organizacji wewnętrznych sił ludowo-demokratycznych, jak to prawidłowo powiedziano w znanej deklaracji 9 partii komunistycznych...” („Prawda”, 28 I 1948).

³² H. Bartoszewicz, *Sowiecka polityka dominacji w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej*, w: *Zeszyty Naukowe UJ. Prace historyczne*, zeszyt 107/1993, s. 35-49.

³³ Cyt. za W. Stępnia, op. cit., s. 43.

w stosunku do Albanii. W trakcie obrad wyszło na jaw, że Mołotow nie przekazywał Stalinowi projektów umów sojuszniczych, które Bułgaria i Jugosławia zawierały z innymi państwami demokracji ludowej. Między innymi dlatego Stalin twierdził, że Bułgaria i Jugosławia nie konsultują się z ZSRR, prowadząc przy tym odmienną politykę, o rezultatach której dowiaduje się on z gazet i, co więcej, jest przez cały świat pomawiany, że jest to jego polityka.

Odrzucając plany Dymitrowa i Tity Stalin oświadczył, że istnieje możliwość stworzenia trzech federacji w Europie Wschodniej. Mogłyby je utworzyć Polska i Czechosłowacja, Rumunia i Węgry oraz Jugosławia i Bułgaria. Po powstaniu federacji jugosłowiańsko-bułgarskiej mogłaby się do niej przyłączyć Albania. Wywód swój zakończył żądaniem natychmiastowego utworzenia tej ostatniej, proponując nawet nazwę, jaką to nowe państwo powinno otrzymać. Kardelj w trakcie tej konferencji³⁴, a Tito i Biuro Polityczne KC KPJ już po jej zakończeniu dali wyraz negatywnego stosunku do federacji z Bułgarią w tym momencie. Jugosłowianie sądzili bowiem, że jest to zamach na ich przywódcę i szukanie drogi przez Stalina do zdominowania ich państwa³⁵. Toteż, gdy 1 marca 1948 roku Jugosłowianie na posiedzeniu KC KPJ odrzucili żądania Stalina, przystąpił on bardzo energicznie do działalności, której celem w pierwszym etapie konfliktu było wyeliminowanie z życia politycznego Jugosławii Josipa Broza Tity i grona jego najbliższych współpracowników. Tito zaś ze swej strony czynił wszystko, by wyeliminować wpływy Stalina w Jugosławii. Ten etap walki kończy przyjęcie przez Kominform rezolucji o sytuacji w KPJ, która opublikowana została 28 czerwca 1948 roku³⁶. Po opublikowaniu tej rezolucji nastąpiła izolacja KPJ w międzynarodowym ruchu robotniczym. Postępowała równocześnie stopniowa izolacja Jugosławii od innych państw demokracji ludowej³⁷. Pod wpływem tych wydarzeń w Jugosławii nastąpiły zmiany, które objęły zarówno życie wewnętrzne (wprowadzenie, począwszy od połowy 1950 roku systemu socjalizmu samorządowego), jak i jego aktywność międzynarodową (początki polityki niezaangażowania)³⁸.

Rezolucja Kominformu, co oczywiste, stała się sprzyjającym czynnikiem do zmiany orientacji politycznej Albanii i wyeliminowania z jej życia wewnętrznego projugosłowiańsko nastawionych polityków³⁹. K. Džodze, mimo że poparł rezolucję KC KPA wyrażającą aprobatę dla stanowiska Kominformu w stosunku do Komunistycznej Partii Jugosławii⁴⁰, wraz z najbliższymi współpracownikami został wyeliminowany z życia politycznego⁴¹.

³⁴ V. Dedjier, *Josip Broz Tito...*, s. 497-504; M. Džiilas, op. cit., s. 128-136.

³⁵ V. Dedjier, *Josip Broz Tito...*, s. 507-509.

³⁶ „Nowe Drogi”, lipiec-sierpień 1948, Nr 10, s. 13-20.

³⁷ R. O. Freedman, op. cit., s. 22.

³⁸ L. Mates, *Nesvrstanos. Teorija i sovremena praksa*, Beograd 1970, s. 183-224.

³⁹ K. Frasherri, op. cit., s. 337; *Istorija Albanskoj Partii Truda*, Tirana 1982, s. 251-268.

⁴⁰ V. Dedjier, *Josip Broz Tito...*, s. 527.

⁴¹ J. R. Nowak, *Albania*, op. cit., s. 39-40.

Rząd albański już pierwszego lipca 1948 roku wypowiedział wszystkie umowy, poza traktatem sojuszniczym, które Albania zawarła w okresie powojennym z Jugosławią. Oskarżył rząd Tity o chęć likwidacji niezawisłości i suwerenności Albanii oraz prowadzenie polityki kolonialnej eksploatacji jej dóbr narodowych⁴². Od tego momentu stosunki gospodarcze między tymi państwami przestały nagle istnieć. Jugosłowianie rewanżowali się przeciwoskarżeniami, twierdząc, że zostali okradzeni na sumę 4 miliardów dinarów. Składali protest przeciwko wydalaniu z Albanii ich specjalistów⁴³.

Także 1 lipca dał o sobie znać albański sentyment do zamieszkałego według statystyk jugosłowiańskich przez 750 000 Albańczyków Kosowa. KC KPA wezwał bowiem mniejszość albańską w Jugosławii do wspólnej walki ze „zdrowymi siłami” w tym kraju z ówczesnym kierownictwem jugosłowiańskim⁴⁴. Albania wprowadziła nadzwyczajne środki ostrożności na swych granicach z Jugosławią i Grecją⁴⁵. Posunięcie to miało na celu uniemożliwienie ucieczek (których liczba do 24 września wynosiła 177⁴⁶) Albańczyków do Jugosławii. Przyczyn tych ucieczek należy się dopatrywać zarówno w sprawach politycznych, jak i ekonomicznych. Po nagłym odcięciu jugosłowiańskich dostaw, w Albanii zaczęło brakować żywności⁴⁷. W efekcie na granicy powstała bardzo napięta sytuacja. Zaczęły występować incydenty graniczne. Ich pierwszą śmiertelną ofiarą był żołnierz jugosłowiański K. M. Vesil, zabity 8 września⁴⁸. W sytuacji, gdy większa część tej granicy nie była oznakowana, było to zapowiedzią dalszych tragicznych wydarzeń⁴⁹.

Jugosławia reprezentowała prawa i interesy Albanii w piętnastu państwach. W Niemczech i Austrii Jugosłowianie zajmowali się dodatkowo repatriacją obywateli albańskich. Gdy we wrześniu Albańczycy oskarżyli Titę o uzurpowanie sobie praw Albanii właśnie w sprawie poszukiwań zagranicą jej obywateli, rząd jugosłowiański zrzekł się praw reprezentowania tego państwa w innych krajach⁵⁰.

⁴² *Bela knjiga o agresivnim postupcima Valda SSSR, Poljske, Cehoslovačke, Madjarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji*, Beograd 1951, s. 273-274.

⁴³ Tamże, s. 276-279.

⁴⁴ Fragment tego oświadczenia: „... W tej ciężkiej sytuacji dla braterskich narodów Jugosławii Komitet Centralny Komunistycznej Partii Albanii zdecydowanie wzywa Albańczyków z Kosowa i Macedonii do wytrwałej walki przeciwko szowinizmowi bałkańskiemu i wielkoserbskiemu w Kosowie oraz wszystkim slugusom, którzy obsypują Titę i jego klikę pochwałami, gdyż są to wrogowie narodów Jugosławii i mniejszości albańskiej. Jedyną prawdziwą drogą dla mniejszości albańskiej w Kosmecie i Macedonii jest twarda jedność z braterskimi narodami Jugosławii i ze zdrowymi elementami w Komunistycznej Partii Jugosławii, gdyż w ten sposób można zwalczyć zdraziecką klikę Tity, która pcha narody Jugosławii w przepaść i która chce przetrworzyć Jugosławię w kolonię imperializmu” (*Bela knjiga o agresivnim postupcima Vlada SSSR...*, s. 114).

⁴⁵ „Prawda”, 7 VII 1948.

⁴⁶ „Borba”, 25 IX 1948.

⁴⁷ H. F. Armstrong, op. cit., s. 234.

⁴⁸ *Bela knjiga o neprijateljskoj politici Vlade Narodne Republike Albanije...*, s. 140.

⁴⁹ *Bela knjiga o agresivnim postupcima Vlada SSSR...*, s. 42.

⁵⁰ „Borba”, 29 IX 1948.

W ten sposób zerwane zostały więzi bezpośredniej współpracy jugosłowiańsko-albańskiej. Zastąpiły ją ostre konflikty. Albania, będąc najmniejszym państwem demokracji ludowej, wykazywała najwięcej energii w kampanii antytytowskiej⁵¹. W momencie opublikowania rezolucji Kominformu w ZSRR nie istniał sprecyzowany plan tak zwanej „polityki jugosłowiańskiej”. Przyjęto założenie, że rozwój ogólnej sytuacji na froncie konfrontacji z Titą pozwoli dopiero na określenie jej zasad. Mołotow negatywnie przy tym oceniał politykę Hodży w stosunku do Jugosławii, napominając nawet w rozmowie z polskim ambasadorem o konieczności hamowania Albanii⁵². Przyczynę swego zachowania wyraził najdobitniej E. Hodża na pierwszym zjeździe partii albańskich komunistów w listopadzie 1948 roku, stwierdzając że rezolucja Kominformu uratowała Albanię od katastrofy⁵³.

Postawa Albanii jest jedną z wielu przyczyn, które spowodowały, że konflikt Tity ze Stalinem stał się bardzo szybko autonomicznym elementem w ogólnej sytuacji międzynarodowej. Początkowo państwa zachodnie nie były w stanie sprecyzować swego stanowiska wobec Jugosławii, uznawanej powszechnie za pierwszego „satelitę” ZSRR. Dostrzegając jednak negatywne konsekwencje konfliktu dla jedności i dalszego rozwoju obozu socjalistycznego, przyjęły politykę doraźnego wspierania Tity i podsycania jego determinacji w przeciwstawianiu się Stalinowi⁵⁴. One też wyciągały korzyści polityczne i propagandowe ze stanu stosunków jugosłowiańsko-radzieckich.

Do czasu wypowiedzenia traktatów sojuszniczych między Jugosławią i ZSRR oraz państwami demokracji ludowej Tito mógł jeszcze prowadzić politykę częściowo zgodną z dotychczasową linią działania. Było to szczególnie widoczne w czasie obrad belgradzkiej konferencji dunajskiej w sierpniu 1948 roku⁵⁵. Negatywne konsekwencje zmian w położeniu międzynarodowym Jugosławii stawały się jednak w miarę upływu czasu coraz dotkliwsze. W pierwszej kolejności doszło do odnowienia starych i powstania nowych sprzeczności nie tylko w stosunkach Jugosławii z Albanią, lecz także Bułgarią, Rumunią i Węgrami. Ten stan rzeczy, wraz z problemami wiążącymi się z wojną domową w Grecji, powodował, że Bałkany były ponownie areną poważnych tarć międzynarodowych⁵⁶. W tych warunkach Stalin i Tito utracili możliwość kontrolowanego działania.

Organizacja monstrualnych procesów politycznych w państwach sąsiednich Jugosławii posłużyła przywódcy radzieckiemu do wyeliminowania tego kraju z two-

⁵¹ H. F. Armstrong, op. cit., s. 233-234.

⁵² Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych PRL: notatka z dwóch rozmów Naszkowski-Mołotow, Zorin z 8 i 10 lipca 1948 r.

⁵³ *O trwały pokój...*, t. XII 1948.

⁵⁴ W. Stępnia, *Polityka mocarstw zachodnich wobec Jugosławii w latach 1948-1950*, (w:) *Dzieje Najnowsze*, Nr 4/1981, s. 95-116.

⁵⁵ W. Stępnia, *Jugosławia a status żeglugi międzynarodowej na Dunaju po II wojnie światowej*, (w:) *Z dziejów stosunków polsko-radzieckich*, tom XV, Warszawa 1977, s. 159-170.

⁵⁶ W. Stępnia, *Polityka zagraniczna Jugosławii...*, s. 140-194.

rzącego się obozu państw socjalistycznych. Właśnie „ustalenia” z procesu Dżodze, Rajka czy Kostowa były podstawą wypowiedzenia Jugosławii traktatów sojuszniczych przez Związek Radziecki, Bułgarię, Czechosłowację, Polskę i Rumunię⁵⁷. Miało to miejsce we wrześniu i październiku 1949 roku.

W sferze ideologicznej wyeliminowanie z obozu państw socjalistycznych całej Jugosławii, skoro nie udało się Stalinowi wyeliminować jej przywódcy, wyjaśniała kolejna rezolucja Kominformu opublikowana w listopadzie 1949 roku *KPJ we władzy morderców i szpiegów*⁵⁸.

Spośród wszystkich państw obozu socjalistycznego jedynie Albania nie wypowiedziała traktatu sojuszniczego z Jugosławią. Mimo to Hodża w połowie września 1949 roku wystąpił z oskarżeniem, że między Jugosławią i Grecją doszło do zawarcia porozumienia w sprawie podziału Albanii. Rozmowy na ten temat miały być zapoczątkowane jeszcze w czasie konferencji pokojowej w Paryżu. Premier albański oskarżenie to powtórzył na II Zjeździe Albańskich Związków Zawodowych, w drugiej połowie października⁵⁹. Wicepremier rządu albańskiego T. Jakowe wypowiedział się 24 września na temat przyszłości Kosowa. Ujawnił, że w okresie wcześniejszym Tito sprawę jego przynależności państwowej odkładał na okres późniejszy. W nowej sytuacji, już po obaleniu Tity, zdaniem albańskiego wicepremiera... „problem Kosowa z pewnością znajdzie prawidłowe rozwiązanie i przyszłością Kosowa, zgodnie z zasadą samookreślenia, będzie jego przyłączenie do Albanii...”⁶⁰.

Nie uległa przy tym poprawie sytuacja na granicy. Rząd albański odrzucił jugosłowiańską propozycję w sprawie utworzenia komisji mieszanej do spraw incydentów, których liczba wzrastała⁶¹.

W końcowym etapie wojny domowej w Grecji stosunki albańsko-greckie przybrały krytyczny charakter⁶². Po wykluczeniu Jugosławii z obozu socjalistycznego przerwana została łączność terytorialna między Albanią i państwami demokracji ludowej. W wypadku wybuchu wojny albańsko-greckiej państwa obozu socjalistycznego zapewne udzieliłyby Albanii pomocy wojskowej – była ona związana traktatem sojuszniczym z Bułgarią⁶³. Oskarżenia wysunięte przez Hodżę o grecko-jugosłowiańską znowę w sprawie podziału Albanii zostały w Jugosławii uznane za pretekst do ewentualnego wkroczenia obcych wojsk na jej terytorium w wypadku wojny albańsko-greckiej jako państwa „współagresora”.

Rząd jugosłowiański bardzo poważnie potraktował tę sytuację. Już w sierpniu 1949 roku zwrócił Stanom Zjednoczonym i Wielkiej Brytanii uwagę na poważne prowokacje ze strony wojsk greckich w stosunku do Albanii. Dnia 18 sierpnia od

⁵⁷ Tamże, s. 187-190.

⁵⁸ *O trwały pokój...*, 29 XI 1949.

⁵⁹ „Prawda”, 21, 26 X 1949.

⁶⁰ *Bela knjiga o agresivnim postupcima Vlada SSSR...*, s. 230-231.

⁶¹ Tamże, s. 374-375, 390.

⁶² E. O’Ballance, *The Greek Civil War 1944-1949*, London 1966, pp. 198-199.

⁶³ W. Stępnia, *Polityka zagraniczna Jugosławii...*, s. 46.

przedstawicieli dyplomatycznych tych mocarstw w Belgradzie C. Peaka i C. Cannona otrzymał odpowiedzi stwierdzające, że zarówno Stany Zjednoczone, jak i Wielka Brytania zwróciły Grecji uwagę na fakt, że przeciwnie są jej agresji na Albanię⁶⁴.

Bez względu na stosunek Tity do ewentualnej wojny grecko-albańskiej Jugosławia mogłaby zostać, znajdując się w stanie stosunków sojuszniczych z Albanią, do niej wciągnięta⁶⁵. W tych warunkach rząd jugosłowiański uznał za konieczne wypowiedzenie traktatu sojuszniczego z Albanią. Dnia 2 listopada skierował notę do rządu albańskiego zawierającą wezwanie do przestrzegania zasad zawartych w tym traktacie sojuszniczym oraz powrotu do polityki przyjaźni i współpracy⁶⁶. To swojego rodzaju ultimatum wysłane zostało z oczywistym zamiarem otrzymania niezadowolającej odpowiedzi. Brak znajomości tej odpowiedzi nie pozwala na ocenę stanowiska Albanii w tej sprawie. Dnia 12 listopada rząd jugosłowiański uznał, że Albania odrzuciła jego propozycje i oświadczył, że nie czuje się odpowiedzialny za to, że nie jest już związany traktatem sojuszniczym, który zawarł z tym państwem⁶⁷. Decyzja Tity nie powinna być dla Stalina zaskoczeniem. Wydaje się, że Stalin czekał na nią – w ten sposób uległy osłabieniu jugosłowiańskie oskarżenia o łamanie przez ZSRR i państwa demokracji ludowej jednej z podstawowych zasad prawa międzynarodowego publicznego: *pacta sunt servanda*.

Druga rezolucja Kominformu wzmogła antyjugosłowiańską politykę i propagandę państw obozu socjalistycznego. Tito scharakteryzował te poczynania, mówiąc że przeciwnicy Jugosławii ... *obok wielu ułomności posiadają i tą, że nigdy nie liczą się z tym co mówili i pisali poprzednio. Ich propaganda nie liczy się z faktami, z prawdą, z logiką. Jest zbiorem wszystkich możliwych wybiegów, łącznie z najohydniejszymi intrygami, przekleństwami i wymysłami...*⁶⁸. Rozmiary i zasięg tej propagandy wskazują, że postawiono przed nią ważne zadanie w zwalczaniu Tity. Występujące po stronie obozu państw socjalistycznych w początkowym okresie konfliktu przekonanie, że Tito szybko skapitułuje wpłynęło na to, iż używano wszelkich możliwych środków propagandowych w celu jego zwalczania. W roku 1950 musiano już powtarzać stare argumenty. Siła i oddziaływanie tej propagandy musiały tym samym maleć.

Na pierwszy plan zaczęły zatem wysuwać się problemy polityczne i militarne, wynikające z ogólnego układu stosunków międzynarodowych. Doprowadziły one do tego, że Jugosławia objęta została zakresem planowania strategiczno-politycznego NATO⁶⁹, a jej stosunki z Grecją i Turcją zaczęły rozwijać się tak pomyślnie, że doprowadziły do powstania Paktu Bałkańskiego⁷⁰. Napięte stosunki między Bułga-

⁶⁴ *Bela knjiga o agresivnim postupcima Vlada SSSR...*, s. 146; R. L. Wolff, *The Balkans in Our Time*, Massachusetts 1956, p. 383.

⁶⁵ R. L. Wolff, op. cit., s. 383.

⁶⁶ *Bela knjiga o agresivnim postupcima Vlada SSSR...*, s. 145-146.

⁶⁷ *Bela knjiga o neprijateljskoj politici Vlade Narodne Republike Albanije...*, s. 33-40.

⁶⁸ J. Broz Tito, *Govori i članči, Knjiga V*, Zagreb 1959, s. 127.

⁶⁹ W. Stępnia, *Polityka zagraniczna Jugosławii...*, s. 108.

⁷⁰ L. Radovanović, *Balkanski savez*, (w:) *Jugoslovenska revija za medjunarodno pravo*, Broj 1, 1955, s. 4-23.

rią a Grecją i Turcją, a także między Albanią oraz Grecją i Włochami⁷¹ powodowały, że początki normalizacji stosunków jugosłowiańsko-greckich przyjęto jako wzrost zagrożenia dla Albanii i Bułgarii⁷². „Oś Ateny – Belgrad” stała się podstawowym celem ataków polityków tych państw⁷³. Polityka Tity w odniesieniu do problemu macedońskiego i Albanii stwarzała przy tym podstawy do formowania sądów o agresywnych zamiarach i przyczyniała się do wzrostu napięcia. Utworzone w Jugosławii organizacje emigrantów bułgarskich i albańskich prowadziły tylko w części działalność neutralizującą propagandę Kominformu⁷⁴. Z drugiej strony w Bułgarii głoszone hasła „wyzwolenia” i zjednoczenia Macedonii, co łączyło się z aktywną działalnością agentów. Także Albańczycy prowadzili tego rodzaju działalność w Kosowie⁷⁵. Stan stosunków Jugosławii z obozem socjalistycznym i rozwój sytuacji międzynarodowej stwarzały podstawy do przypuszczeń, że ewentualna wojna światowa przyczyni się do zmian terytorialnych na Bałkanach.

Problemy militarne, aspiracje terytorialne i związane z tym położenie mniejszości narodowych determinowały sytuację na granicach Jugosławii z państwami demokracji ludowej, w tym i z Albanią. Granice te były praktycznie rzecz biorąc zamknięte, lecz mimo to stale wzrastała na nich liczba incydentów pociągających za sobą ofiary w ludziach⁷⁶. Wspomnieć należy o dużej ilości procesów sądowych ludzi wzajemnie oskarżanych o dywersję i szpiegostwo⁷⁷. Stopniowo też zanikały kontakty na drodze dyplomatycznej. Jugosłowianie w maju 1950 roku wycofali swoje przedstawicielstwo dyplomatyczne z Tirany, wydalając albańskie z Belgradu w listopadzie tego roku. Odtąd stosunki dyplomatyczne utrzymywane były za pośrednictwem przedstawicielstw tych państw w Budapeszcie⁷⁸. Nie nastąpiło jednak zerwanie stosunków dyplomatycznych z żadnym z państw obozu socjalistycznego. Kardelj, odpowiadając jako minister spraw zagranicznych na interpelacje poselskie 16 maja 1950 roku, zapowiedział, że Jugosławia czynić będzie starania w celu przezwyciężenia tych trudności i nie zrezygnuje z walki o poprawę stosunków z tymi państwami⁷⁹.

Do wymuszenia na państwach sąsiednich normalizacji stosunków wzajemnych Jugosłowianie posłużyli się Organizacją Narodów Zjednoczonych. Na V Sesji Zgro-

⁷¹ E. Znamierowska, *Ewolucja stosunków między państwami bałkańskimi po II wojnie światowej*, (w:), *Sprawy Międzynarodowe*, zeszyt 11/1973, s. 57-58.

⁷² *Dokumenty o wrażliwości i agresywnej polityce Jugoslawskiego Pravitelstva po odnoszenju k Narodnoj Rjespublikie Bolgarii*, Sofia 1952, s. 337-341.

⁷³ *O trwały pokoj...*, 9, 30 VI i 4 VIII 1950.

⁷⁴ P. Shoup, *Communism and Yugoslav National Question*, New York 1968, p. 137.

⁷⁵ E. Kofos, *Nationalism and Communism in Macedonia*, Thessaloniki 1964, pp. 191-192, 199.

⁷⁶ *Savezna narodna skupština. Stenografske beleške*, Knjiga I, Beograd, 1954, Sveske 1-7, s. 144; *Bela knjiga o agresivnim postupcima Vlada SSSR...*, s. 407.

⁷⁷ *Dokumenty o wrażliwości i agresywnej...*, s. 89-135; *Biuletyn Informacyjny. Poselstwo Ludowej Republiki Albanii*, Nr 26, Warszawa b.d.w.; *Biuletyn Ambasady Ludowej Republiki Rumuńskiej*, nr 25; „Prawda”, 2 II 1950.

⁷⁸ „Borba”, 12 XI i 31 V 1950.

⁷⁹ Tamże, 17 V 1950.

madzenia Ogólnego tej organizacji E. Kardelj wystąpił z następującą deklaracją: *... w imieniu rządu FLRJ jestem upoważniony do złożenia następującego oświadczenia: Narody Jugosławii... chcą żyć w trwałym pokoju i pokojowej współpracy ze wszystkimi narodami, a szczególnie ze swymi sąsiadami. W duchu tego prawdziwie pokojowego stanowiska rząd FLRJ oświadcza, że gotów jest zawrzeć umowę o trwałym pokoju i nieagresji z każdym sąsiednim krajem...*⁸⁰.

Brak pozytywnej odpowiedzi ze strony Albanii i innych sąsiadujących z Jugosławią krajów demokracji ludowej nie zniechęcił Jugosłowian do dalszych działań. W październiku 1950 roku Tito poinformował, że rząd jugosłowiański zwróci się do ONZ ze skargą na te państwa⁸¹. W ramach przygotowań rząd jugosłowiański opublikował *Białą księgę o agresywnych poczynaniach rządów ZSRR, Polski, Czechosłowacji, Węgier, Rumunii, Bułgarii i Albanii wobec Jugosławii*⁸².

Jugosłowiańska skarga na politykę ZSRR, Albanii i innych państw demokracji ludowej została zgłoszona na VI Sesji ZO ONZ. Milowan Džilas w pięciogodzinnym przemówieniu wygłoszonym w Komitecie Politycznym Ad Hoc 26 i 27 listopada 1951 roku zaprezentował historię i przebieg konfliktu⁸³. Jego wystąpienie zapoczątkowało dyskusję nad projektem rezolucji, która w swej najistotniejszej części zawierała następujące sformułowania:

... Zgromadzenie Ogólne...

Poleca zainteresowanym rządów, by:

a. ułożyły swoje stosunki i rozwiązywały występujące między nimi spory zgodnie z duchem Karty Narodów Zjednoczonych;

b. dostosowały swoje stosunki dyplomatyczne do prawideł i praktyk przyjętych w stosunkach międzynarodowych;

*c. rozwiązywały konflikty graniczne na drodze mieszanych komisji granicznych lub przy pomocy innych środków, które same wybiorą...*⁸⁴.

Albania nie była wtedy jeszcze członkiem ONZ. Wystąpienia delegatów państw socjalistycznych świadczyły, że byli oni dobrze przygotowani do obrony. Jednak argumenty z procesów Džodze, Rajka i Kostowa oraz wiele do nich podobnych, nie mogły się spotkać z szerszym poparciem. Rezolucja ta nie składając na żadną ze stron odpowiedzialności i ograniczając się do wezwania o respektowanie prawa międzynarodowego, uchodziła za taką, której odrzucić nie można⁸⁵. Pamiętać przy tym należy, że Jugosławia posiadała już wtedy znaczny prestiż wśród państw Trzeciego

⁸⁰ United Nations Official Records of the General Assembly Fifth Session Plenary Meetings. Verbatim Records of Meetings-Volume I, 19 September to 15 December 1950, New York, p. 74.

⁸¹ J. Broz Tito, op. cit., s. 257.

⁸² V. Vinterhalter, *Povodom objavjivanja Bele knjige o...* (w:) „Medjunarodni problemi”, Mart-Juni 1951, Broj 2-3, s. 148.

⁸³ United Nations General Assembly Sixth Session Official Records. Ad Hoc Political Committee. Palais de Chillot, pp. 39-46.

⁸⁴ United Nations Official Records of the General Assembly Sixth Session. Annexes, 195-1952, p. 4.

⁸⁵ United Nations General Assembly Sixth Session Official Records. Ad Hoc Political Committee..., p. 4.

Świata, występując jako szermierz idei, które z czasem zaczęto nazywać polityką niezaangażowania⁸⁶.

W tych warunkach rezolucja jugosłowiańska została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne 14 grudnia 1951 roku. Głosowały przeciwko niej jedynie delegacje państw obozu socjalistycznego. Iran i Afganistan wstrzymały się. Pozostałe delegacje poparły ją⁸⁷.

Po tym wydarzeniu państwa obozu socjalistycznego nie mogły utrzymać swej polityki wobec Jugosławii w nie zmienionym stanie. Zaczęły występować symptomy zwiastujące proces normalizacji⁸⁸, który jednak otwarcie został zainicjowany przez Związek Radziecki dopiero po śmierci Stalina, w połowie 1953 roku⁸⁹. Albańska polityka zagraniczna zdecydowanie przeciwna była poprawie stosunków Jugosławii z obozem państw socjalistycznych. Mimo przywrócenia w grudniu 1953 roku działalności przedstawicielstw dyplomatycznych, stosunki między tymi państwami nie normalizowały się. Decydował o tym splot czynników, na które stosunki jugosłowiańsko-radzieckie nie miały już większego wpływu⁹⁰.

ALBANIA AND TITO'S CONFLICT WITH STALIN

Summary

The author presents Albanian-Yugoslav relations after World War II. When the Soviet government demanded that the Yugoslav government break Yugoslav-Bulgarian talks on a federation, Albania was the only platform available to carry out the new (innovatory) conceptions of Tito and his co-workers.

Acting on the order (recommendation) of the Third Communist International, during World War II, the Communist Party of Yugoslavia gave considerable assistance to Albanian communists to organize their party and in their struggle for national liberation. Both states co-operated closely on international arena. Yugoslavia even mediated in Albania's getting war reparations.

No wonder that the process of rapprochement, and even unification of forms of the life of the state also included Yugoslav-Albanian economic relations; several limited companies and a mutual were established, and Albania often received interest-free credit from Yugoslavia. This credit was the major part of its annual budget. At the end of 1947, after having overcome the opponents, the Central Committee of the Albanian Communist Party (Communist Party of Albania) made a decision on the joint organization of the Albanian and Yugoslav armies.

⁸⁶ A. Z. Rubinstein, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, Princeton-New Jersey 1970, p. 208.

⁸⁷ United Nations Official Records of the General Assembly Sixths Session Plenary Meetings Verbatim Records of Meetings 6 November to 5 February 1951-1952, Paris, p. 274.

⁸⁸ V. Gavronov, M. Stojković, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Beograd 1972, s. 208; L. Mates, *Nesvrstanos. Teorija i savremena praksa*, Beograd 1970, s. 216-217.

⁸⁹ Č. Štrbac, *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja. Sukob KPI i Informbiroa*, Beograd 1975, s. 155.

⁹⁰ *Istorija Albanskoj Partii Truda*, s. 327-338.

At first, Stalin had no objections as to Yugoslavia's policies towards Albania. However, in view of the whole of Tito's Balkan policies, the joint organization of the Albanian and Yugoslav armies in the second half of 1947, made him have serious doubts as to those policies. Stalin expressed his strong objections to Tito's and Dimitrov's plans to organize a Federation of East European states. In March 1948 he started his energetic endeavours to eliminate (oust) Josip Broz Tito and his closest co-workers from the political life of Yugoslavia. This stage of the struggle ended with Cominform's resolution on the situation in the Communist Party of Yugoslavia.

This resolution was conducive to the change in the political orientation of Albania. On 1st July 1948 the Albanian government renounced all the agreements contracts and accords which had been signed after the war. It also accused the Yugoslav government of wanting to take away Albania's independence and sovereignty.

In this way, the ties of direct Yugoslav-Albanian co-operation were replaced by bitter conflicts. Albania, being the smallest state of people's democracies, showed the greatest energy in the anti-Tito campaign. Albania's attitude is one of many reasons that Tito's conflict with Stalin very quickly an autonomous element of the total international situation. Organization of huge political trials in Yugoslavia's neighbour countries helped the Soviet leader to eliminate this country from the socialist states bloc which was being formed at that time. The process of normalization of policies of the socialist countries and the Soviet Union towards Yugoslavia and Albania started only after Stalin's death, in the middle of 1953.